

משרד החינוך
היחידה לקידום נוער

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העלייה
שירות הרווחה

משרד הרווחה
השירות לנוער וצעירים

תוכנית "בראש אחר"

רציונל:

לגיל ההתבגרות מאפיינים ייחודיים המשפיעים על תפקוד והתנהגות של מתבגר. למרכיב ההגירה יש ההשפעה ייחודית ולא מבוטלת על המתבגר.

גיל ההתבגרות הוא שלב מעבר מילדות לבגרות, אשר במהלכו על המתבגר לגבש את זהותו וכך להשתלב ולתפקד בחברה. מתבגר חווה שינויים פיזיים, המלווים בדחפים נפשיים, בעלי עוצמה רבה. התמודדות עם דחפים אלה ומציאת הרגולציה והאיזון בין ביטויים וריסונם, מטילים על המתבגר משימה קשה ומורכבת.

המעבר מתרבות אחת לאחרת והשהות בתרבות החדשה תוך קיומו של מפגש מתמשך איתה - הינם תהליכים ארוכים ומורכבים. כשמעבר כזה מתרחש בגיל ההתבגרות, הקושי גדול עוד יותר.

מחקרים רבים מצאו אצל **מתבגרים עולים** הערכה עצמית ותפיסה עצמית נמוכה, בלבול בהגדרה עצמית, מיקוד שליטה נמוך, העדר תמיכה משפחתית, ורמות גבוהות של מצוקה נפשית, ביחס למתבגרים ותיקים.

מעבר בין-תרבותי מתרבות אחת לאחרת בהקשר של הגירה כרוך בתחושות של זרות קיצונית, המכונה

"הלם תרבותי", זרות זאת באה לידי ביטוי בהתפתחות תחושות של הפרעה, חוסר השתייכות ואף חוסר אונים.

קונפליקט בין תרבותי - תהליך החברות הדואלי שעוברים ילדי מהגרים: בעוד שבמוסדות פורמאליים של החברה הקולטת (בית-ספר) עוברים הילדים חברות לתרבות החברה הקולטת, הרי שבבית ההורים, בד"כ, נמצא שההורים מנסים לחבר את ילדיהם לנורמות תרבות המוצא ("העולם הישן"). בהנחה ששתי התרבויות שונות זו מזו, הרי שבקרב הילדים יוצר קונפליקט תרבותי מורכב מזה שהיה אצל הוריהם.

חוקרים רבים, רואים בקונפליקט התרבותי גורם משמעותי בצמיחת התנהגות עבריינית בקרב ילדי המהגרים.

הקונפליקט התרבותי מביא **לקונפליקט בין-דורי**, כאשר הצעירים שואפים להסתגל לנורמות החברה המארחת עד למרידה בנורמות תרבות ההורים. הנוער רואה בדור ההורים גורם מעכב ואף

מכשיל, את השתלבותם בחברה החדשה. בנוסף, מתקיימים חילופי תפקידים בין הורים לילדים. הדבר מביא לתלות ההורים בילדיהם שמחלישה את יכולת הפיקוח ההורית. אבדן שפת האם וקושי ברכישת השפה החדשה, קשיים בלימודים ובהמשגה מביאים לכישלון במערכת החינוך, משבר זהות ותחושת האיום על זהותם העצמית ושווים העצמי, מובילים אותם **להתחברות נבדלת** עם קבוצת השווים ממוצאם האתני, או עם בני נוער וותיקים החשים איום ותסכול דומים. התחברות כזו, במיוחד בגיל ההתבגרות, מספקת לבני הנוער המהגרים קבוצת השתייכות תומכת, נורמות קבוצתיות ברורות ואפשרות להשגת סטאטוס חברתי משמעותי. **התחברות נבדלת זו יכולה לסחוף את בני הנוער לביצוע התנהגויות המוגדרות כעברייניות, או להתנהגויות מקבילות, כמו: עישון, שתיית אלכוהול וכיו"ב.**

למידה של התנהגויות עברייניות, מתרחשת באמצעות התחברות בני הנוער עם בעיות דומות לשם השגת סיפוקים פסיכולוגיים- חברתיים של קבלה, שייכות ויכולת שמירה על זהות חדשה וסיפוקים חומריים. **ההתחברות הדיפרנציאלית הזו מהווה בסיס להתנהגויות של סטייה ועבריינות.**

לסיכום, מחקרים שנעשו בתחום ההסתגלות של נוער עולה מצאו רמות גבוהות יותר של מצוקה נפשית, בדידות חברתית, קשרים משפחתיים רופפים העלולים להביא להתחברויות נבדלות בחברות רחוב. קיימת הסכמה שכל אלה יכולים להוביל לעלייה בתופעות התנהגויות עברייניות

תיאור התוכנית:

תוכנית "בראש אחר" היא תוכנית ייחודית המשותפת למשרדי הקליטה, החינוך והרווחה, אשלים וגוינט ישראל. התוכנית מבקשת להגיע אל בני נוער עולה, המתקשים להשתלב במערכות החברתיות, נדחקים לשוליים, מתאגדים לחבורות רחוב אשר בהן נפוצות התנהגויות המוגדרות כעברייניות. התוכנית משיבה לזירה הטיפולית את מודל מדריכי הרחוב, אשר פוגש ומתמודד עם הנוער במקום בו הוא נמצא וחש בבית- ברחוב. מודל זה מהווה "גשר" בין נוער עולה אשר "זרועות" המערכות החברתיות אינן מגיעות אליו ויתכן אף אינן מודעות אליו ובין שירותים חברתיים קיימים. בנוסף התוכנית מפתחת תוכניות נוספות בהתאמה אישית או קבוצתית, דרך קשר בונה ותיעול כוחות הנוער לאפיקים אשר יטיבו עימו.

מטרות התוכנית:

הבאת בני נוער עולים בסיכון הפועלים במסגרת חבורות רחוב ומגלים התנהגויות עברייניות לתפקוד לימודי/תעסוקתי ולהשתלבות חברתית.

גיבוש מודל התערבות משותף למשרדי החינוך, הרווחה והקליטה לטיפול בבני נוער
עולים הפועלים בחבורות רחוב.

אוכלוסיית היעד:

30 בני נוער עולים בגילאים 12-18 בכל ישוב נבחר: טירת הכרמל, אור יהודה, קרית עקרון ודימונה, שנשרו או מתקשים להשתלב במערכת החינוך, ומוצאים ברחוב מענים חלופיים לשייכות, זהות וסיפוקים הבאים לידי ביטוי גם בהתנהגויות סיכון כגון שתייה, אלימות ועבריינות.

יעדים:

התערבות טיפולית בקרב נוער מנותק אשר אינו מוכר לגורמים הטיפוליים.
יצירת מענים יישוביים ייחודיים לנוער עולה בסיכון הפועל במסגרת חבורות רחוב.

הורדת מספר בני נוער עולים המגלים התנהגויות עברייניות.
הפחתת מקריי הוונדליזם והאלימות בישובים בהם פועלת התוכנית.

מדדי הצלחה (תלת שנתיים):

השתלבות 80% מהנערים במסגרת לימודית או תעסוקתית.
60% מבני הנוער שנטלו חלק בפעילות יפחיתו את השוטטות והוונדליזם והפעילות האנטי חברתית בישוב.
הפחתת 50% מפתיחת התיקים הפלילים לבני נוער עולים.
70% מבני הנוער יתגייסו לצה"ל ויסיימו שירות מלא.
40% מהורי הנערים ישתתפו בסדנאות לדרכי התמודדות מול ילדיהם, חיזוק הקשר הבין דורי וסמכות הורית.
50% מבני הנוער אשר אותרו בחבורה יצרכו שירותים קיימים בקהילה וימצאו בפעילות מבוקרת ובמקביל או בתמורה יתרמו למען הקהילה.

עקרונות פעולה:

1. **מודל "מדריכי חבורות רחוב"** - מדריכי הרחוב יפעלו לאיתור בני הנוער העונים להגדרת קהל היעד ולמיפוי סביבתם, הכוללת- שירותים חברתיים, גורמים משפיעים, יכולות, עקבות ועוד. מדריכי הרחוב יפעלו ליצירת קשר (עם נוער זה) המבוסס על אמון, תוך הצגת דמות של "סמכות מגדלת".
2. **מודל עבודה ישובי** - עבודה בישובים קטנים בהם אחוז גבוה של עולים ושל בני נוער המוגדרים כעוברי חוק.

3. **מודל העצמת הכוחות** - מיפוי צרכים וחוזקות אוכלוסיית היעד, ובניית תוכנית קבוצתית או אישית עם יעדי התקדמות, ע"פ תחומי עניין, הרצונות והיכולות של הנוער, לחיזוק האמון של הנוער ביכולתם ובסביבתם.
4. **שילוב מתנדבים מעצימים** - דמויות מפתח בקהילה ובחברה הישראלית שיהיו מוכנים "לאמץ" את קבוצות העניין השונות (היי-טק, עסקים, צבא, אומנויות, תקשורת ועוד) ולהוות להם מודל משמעותי.
5. **חיזוק הסמכות ההורית** – עבודה במקביל עם ההורים של בני הנוער מתוך ידיעה כי חיזוק מקומם ומעמדם של ההורים כגורמי סמכות ופיקוח מהווים גורם משמעותי ובלתי נפרד מהצלחת התוכנית. מרכיב זה אינו מתומחר בעלות הפעולה והוא יידרש כתשומה שתינתן ע"י היישוב.

דרכי פעולה :

התוכנית תלווה ע"י צוות היגוי ארצי המורכב מנציגי כל השותפים לה- משרד הקליטה, משרד הרווחה, משרד החינוך, אשלים וג'וינט ישראל.

התוכנית תפעל כ"פיילוט" בארבעה ישובים: טירת הכרמל, אור יהודה, קריית עקרון ודימונה. בכל אחד מהישובים יפעל צוות היגויי (מקומי) המורכב אף הוא בנציגי כל השותפים + שירותים רלוונטיים נוספים.

בחירת הישובים נעשתה על בסיס הקריטריונים כפי שהוצגו במודל היישובי ועל בסיס נכונות הישוב להשקעה תקציבית ומקצועית בתוכנית.

בכל אחד מהישובים יבחרו שני עובדים- מדריכי רחוב (ב 60% משרה), אשר יהיו אחראים על כל התהליך החל משלב המיפוי והאיתור דרך יצירת קשר ואמון, בניית תוכנית, יצירת החוזה עם הנערים, יישומה והמעקב אחרי התקדמותה.

מדריכי הרחוב יפעלו מול מנהל התוכנית ומול היחידה המובילה מטעם החינוך או הרווחה (יוגדר ע"י צוות היגוי ארצי).

מדריכי הרחוב יעברו הכשרה משותפת, שתבנה ע"י מיד"א ומנהל התוכנית בסיוע של נציגי צוות היגוי ארצי.

מדריכי הרחוב יקבלו ליווי שותף של הגורם המקומי המלווה ושל מנהל התוכנית בסוגיות, הדילמות וההתמודדויות השונות שיעלו מן השטח.

בכל ישוב יבחרו 30 נערים ונערות המשויכים לחבורת רחוב, בהם יושקעו משאבים לפיתוח כוחותיהם.

בתום שנת עבודה, יבחרו ארבעה ישובים נוספים לתוכנית.